

บทบาทการแสดงลิเกของครูสุกุนา รุ่งเรือง

PERFORMANCE STYLE OF MASTER SAKUNA RUNGRUANG IN LIKEY

วรรณวิภา วงวาน¹ อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์²

Wanwipa Wongwan Anukoon Rotjanasuksomboon

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่องบทบาทการแสดงลิเกของครูสุกุนา รุ่งเรือง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทการแสดงลิเกของครูสุกุนา รุ่งเรือง โดยดำเนินการศึกษารวบรวมข้อมูล การวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1. เอกสารทางวิชาการ บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2. สื่อบันทึกโทรทัศน์ 3. การสัมภาษณ์ครูสุกุนา รุ่งเรือง รวมถึงผู้ร่วมงานในการแสดงลิเก เพื่อนำมาวิเคราะห์ให้เกิดเป็น องค์ความรู้เกี่ยวกับการแสดงลิเกในฐานะนางลิเก ครูสุกุนา รุ่งเรืองเป็นบุคคลสำคัญด้านลิเกที่มีผลงาน ทางด้านการแสดงบนเวที ทางโทรทัศน์ การกำกับการแสดงประพันธ์บทลิเกและถ่ายทอดกระบวนการ ขับร้อง กระบวนการรำ ให้กับผู้ที่มีความสนใจในการแสดงลิเกจนได้รับรางวัลอันทรงเกียรติคือรางวัล ดาวเมขลา ทำให้มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักในวงการลิเก เป็นบุคคลที่เกิดในครอบครัวลิเก ได้รับการถ่ายทอด การแสดงลิเกจากครอบครัวบิดา มารดาคือคณะลิเกหอมหวลและคณะลิเกธิดาไวยกุล ได้รับการถ่ายทอดจาก ครู อาจารย์ทางด้านลิเก นาฏศิลป์ไทยหลายท่าน อีกทั้งในการด้นกลอนมีเสียงการขับร้องที่ก้องกังวาน โน้มน้าวให้ผู้ชมเกิดความสนใจและกระบวนการรำที่มีความโดดเด่นและเป็นที่ประทับใจของผู้ชม

จากการศึกษาพบว่าบทบาทการแสดงของนางลิเกเป็น 7 รูปแบบ ได้แก่ กระบวนการขับร้อง การรำ ในบทบาทของนางเอก นางร้าย นางตลก ผู้หญิงปลอมเป็นผู้ชาย การรำดาบ การรำทวน การรำเกี่ยวพระ-นาง การรำออกตัว การแสดงลิเกในบทบาทนางลิเกของครูสุกุนา รุ่งเรืองมีเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตน ทั้งในด้านการ ด้นกลอนและกระบวนการรำพัฒนาตนอย่างสม่ำเสมอ และได้ถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจเพื่ออนุรักษ์ศิลปะของ ลิเก

คำสำคัญ: ครูสุกุนา รุ่งเรือง, ลิเก, การแสดง

¹นิสิตหลักสูตรศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Student in Master of Arts, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University

²รองศาสตราจารย์ ดร. คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Abstract

This article is a part of the thesis study, “The Likey Performance of Sakuna Rung-rueang”. The purpose of the study was to explore Likey performance of Sakuna Rung-rueang. The data were collected via 3 types of sources; (1) related academic documents, articles, and research, (2) electronic data, and (3) field study. The data were then analyzed to establish a body of knowledge about female roles in Likey performance. Sakuna Rung-rueang is a leading figure in Likey, a popular folk theater in Thailand. As a Likey master, Sukuna has performed the art on several stages, some of which have been televised. She has also worked as a stage director, a playwright, and a mentor who teaches both singing and dancing techniques in Likey performance to those who are interested. With her extensive work in Likey, Sakuna was awarded a Dao Mekhala Award and became even more well-known in Likey circles. Sakuna was born in a family of Likey performers and was taught the art by her father and mother who were from the troupes Homhuan and Thida Waiyakun. Sakuna then learned techniques from several Likey and Thai dance masters. Sakuna is known for her poem recital, as she sings with a powerful voice, as well as her outstanding dance that captivates her audience.

The results of the study revealed 7 types of roles for a female Likey performer including singing and dancing as a heroine, a villainess, a joker, and a male cross-dresser, as well as courting dancing, prelude dancing, and weapon dancing. The performances of Sakuna are outstanding with her own uniqueness in poem recital and dancing techniques which she has continuously improved and passed on to those who are interested in conserving the art of Likey.

Keyword: Sakuna Rungruang, Likey, Performance

บทนำ

ลิเกเป็นการแสดงพื้นบ้านที่พัฒนาจากการแสดงของชาวมุสลิมในภาคใต้ มีเอกลักษณ์ประกอบด้วยการพูด การขับร้อง การรำ การแสดงกิริยาต่างๆ โดยใช้วงปี่พาทย์ในการดำเนินเรื่อง อีกทั้งลิเกแบ่งออกเป็น 2 สาย ได้แก่ สายวิวัฒนาการไปเป็นลำตัดและสายวิวัฒนาการเป็นลิเกทรงเครื่อง ต่อมาได้เกิดการวิวัฒนาการอย่างไม่หยุดยั้ง มีการพัฒนาปรับเปลี่ยนในรูปแบบด้านการแต่งกาย ด้านการร้องด้านดนตรี ภายหลังเริ่มมีภาพยนตร์เข้ามามีบทบาทในสังคมไทยทำให้การแสดงลิเกเกิดลดความนิยม การแสดงลิเกเข้ามามีบทบาทการแสดงในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) โดยชาวมุสลิมในกรุงเทพมหานครร่วมกันแสดงลิเกถวายหน้าพระพักตร์ที่นั่น เนื่องในโอกาสงานพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลพระบรมศพ สมเด็จพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ซึ่งเป็นการแสดงพื้นบ้านที่มีต้นกำเนิดมาจากการสวดทางศาสนาของฮินดู เรียกว่า ซากูธร และมีการนำเข้ามาในประเทศไทยโดยชาวมุสลิมในสมัยกรุงศรีอยุธยา จากประเพณีของการสวดแขกในศาสนาอิสลามและประเพณีสวดพระม้ายของไทยมาผสมผสานเข้าด้วยกันจึงเกิดการนำมาปรับเปลี่ยนรูปแบบและเนื้อหาการแสดงของละครร้อง ละครที่เป็นพื้นฐานสำคัญ ทำให้เกิดการแสดงชนิดใหม่ที่เรียกว่าลิเก หรือลิเก (สุจริต บัวพิมพ์, 2538, หน้า 23-24)

ลิเกเป็นการแสดงที่ถือว่าเป็นผลผลิตของประชาชนนิยมหรือการตลาดสมัยใหม่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของศิลปะ กระบวนการสร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมด้านความบันเทิงและรสนิยมในการพักผ่อนหย่อนใจ มักจัดแสดงในงานประจำปี อุปสมบท งานศพ งานเกษียณและงานขึ้นบ้านใหม่ (สุริยา สมุทคุปต์, 2541, หน้า 51)

ปัจจุบันพบว่าในสังคมไทยมีผู้ให้ความสนใจในการประกอบอาชีพการแสดงลิเก จึงทำให้มีการก่อตั้งคณะลิเกในท้องถิ่นต่างๆ เพิ่มขึ้น ทั้งมีปรับเปลี่ยนให้มีความทันสมัย ทั้งด้านการร้อง การรำ แสดงหน้าเวที ไฟ แสง สี เสียง เครื่องแต่งกาย เพื่อให้มีความโดดเด่นในคณะของตนเองและทำให้ผู้ที่มีประสบการณ์จากการแสดงลิเกทั้งด้านการประพันธ์ การด้นกลอน กระบวนการรำได้ฝึกหัด ฝึกฝนและพัฒนาตนเองมาเป็นผู้ประพันธ์ ผู้กำกับการแสดงลิเก ได้แก่ ครูหอมหวล นาคศิริ ครูเด่นชัย เอนกลาภ ครูดวงแก้ว ลูกท่าเรือ รวมทั้งครูสุกญา รุ่งเรือง

ครูสุกญา รุ่งเรือง ได้เริ่มต้นการแสดงลิเกในช่วงอายุ 9 ปี เริ่มต้นการถ่ายทอดลิเกจากครอบครัวของบิดาคือนายพินิจ รุ่งเรืองโดยครอบครัวมีคณะลิเกราชผาแดงและมารดาคือนางระเบียบ มีสะอาดเป็นผู้ดูแลคณะลิเกธิดาไวยกุล ทำให้ครูสุกญา รุ่งเรืองได้เริ่มแสดงลิเกจากการเต้นระบำแขก และหาประสบการณ์การแสดงบทบาทตัวประกอบ นางตลก นางร้าย ผู้หญิงปลอมเป็นผู้ชายและนางเอกมาตามลำดับ จนมีโอกาสร่วมแสดงลิเกโทรทัศน์ออกอากาศในปี พ.ศ. 2528 ทางไทยทีวีสีช่อง 9 และทางไทยทีวีสีช่อง 5 ในปี พ.ศ. 2532 ทำให้มีชื่อเสียงและได้รับรางวัลอันทรงเกียรติ ได้แก่ โล่ศิริราชร้อยปี รางวัลดาราวอร์ดรางวัลเกียรติยศเพื่อหนึ่งสตรี รางวัลดาวเมขลา เป็นต้น ในปี พ.ศ. 2550 ได้ก่อตั้งคณะลิเกสุกญา รุ่งเรืองและดูแลควบคุมคณะด้วยตนเอง จึงทำให้เป็นที่ยอมรับของวงการลิเกไทยในด้านของกระแสเสียงที่ก้องกังวาน การด้นกลอน กระบวนการรำ ปฏิภาณไหวพริบ การแสดงหน้าเวทีและการประพันธ์บทลิเก สามารถแสดงได้

ในทุกบทบาทของนางลิเก ได้แก่ นางเอก นางร้าย นางตลก และผู้หญิงปลอมเป็นผู้ชาย การแสดงแต่ละบทบาทนั้นมีความแตกต่างกันในการขับร้อง ซึ่งผู้แสดงจะด้นกลอนตามอารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร นั้นๆ มีการใช้ลูกเอื้อนในคำกลอนรูปแบบเพลงไทย ทั้งด้นกลอนและรำไปพร้อมกันโดยใช้กระบวนการรำของภาษาท่าทางนาฏศิลป์ไทยในการประกอบการด้นกลอน อีกทั้งในกระบวนการรำยังแสดงถึงบุคลิกของตัวละคร ใช้การสื่ออารมณ์ความรู้สึกแสดงออกผ่านสีหน้า แววตา ทั้งนี้ในกระบวนการด้นกลอนและกระบวนการรำที่กล่าวนั้น ได้รับการถ่ายทอดจากครู อาจารย์ทางด้านลิเกและนาฏศิลป์ไทยหลายท่าน ได้แก่ ครอบครัวหอมหวาน ครูระเบียบ มีสะอาด ครูเทียนชัย สายเพชร ครูสมคิด ลูกพระร่วง ครูดำรง ชื่นสมทรง ครูฉัตร ทัมทิมธรรมนาถ ครูสวอง นาคศิริ ครูมะสะลุม นาฏวรดิฐ ครูแจ่ม ชาวไร่ ครูบุญเลิศ นาคพินิจ และครูวิโรจน์ วีรพัฒนานนท์ ทั้งนี้ครูสุกญา รุ่งเรืองฝึกหัด ฝึกฝน นำประสบการณ์ที่ได้รับมาพัฒนาตนเองและถ่ายทอดอัตลักษณ์นางลิเกให้กับบุตรสาวคือนางสาวศรัญญา นาคศิริ เพื่ออนุรักษ์และเผยแพร่อัตลักษณ์ บทบาทการแสดงนางลิเกของครูสุกญา รุ่งเรืองและความเป็นไทยให้อยู่สืบต่อไป (สุกญา รุ่งเรือง, สัมภาษณ์, 5 สิงหาคม 2563)

จากการศึกษาพบว่าครูสุกญา รุ่งเรืองเป็นศิลปินที่ให้ความบันเทิงกับผู้ชม มีบทบาทสำคัญทางด้านการแสดงลิเกด้านหน้าเวทีและมีผลงานการแสดงทางโทรทัศน์ ซึ่งแสดงในบทบาทตัวละคร นางตลก นางร้าย ผู้หญิงปลอมเป็นชายและนางเอกตลอดมา โดยมีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะในฐานะนางลิเก ทั้งเป็นผู้ถ่ายทอดกระบวนการด้นกลอน กระบวนการรำ บทบาทการแสดงของตัวละครนางลิเกในบทบาทต่างๆ การประพันธ์และกำกับบทลิเกให้กับผู้ที่มีความสนใจ เป็นศิลปินที่ได้รับรางวัลอันทรงเกียรติเป็นที่ยอมรับของวงการลิเกคือรางวัลดาวเมขลา ซึ่งคัดเลือกจากศิลปินที่มีผลงานดีเด่นและนิยมทางโทรทัศน์ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาเรื่องบทบาทการแสดงลิเกของครูสุกญา รุ่งเรือง

ภาพที่ 1 ครูสุกญา รุ่งเรือง

ที่มา: วรณวิภา วงาน

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาบทบาทการแสดงนางลิเกของครูสุกญา รุ่งเรือง

ประโยชน์ที่รับจากการทำวิจัย

เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับการแสดงลิเกและการสร้างอัตลักษณ์เฉพาะในฐานะนางลิเก รวมทั้งนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงวิชาการและวิชาชีพได้ในโอกาสต่อไป

ขอบเขต

การศึกษาวิจัย เรื่องบทบาทการแสดงลิเกของครูสุกญา รุ่งเรือง ผู้วิจัยมุ่งศึกษาบทบาทนางลิเก กระบวนการขับร้อง กระบวนท่ารำ การใช้อาวุธลิเกของครูสุกญา รุ่งเรือง โดยศึกษาจากเอกสาร บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สื่ออิเล็กทรอนิกส์และข้อมูลจากการสังเกต สัมภาษณ์ครูสุกญา รุ่งเรือง

นิยามศัพท์

บทบาทการแสดงลิเกของครูสุกญา รุ่งเรือง หมายถึง การแสดงท่าทางของครูสุกญา รุ่งเรืองตามบทบาทของตัวละครในการแสดงลิเก

นางลิเก หมายถึง ผู้หญิงที่แสดงลิเกในบทบาทของตัวละครตัวนาง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมงานวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ซึ่งมีการเก็บข้อมูลที่มีความสอดคล้องกับวิจัย ดังนี้

1. การเก็บเกี่ยวรวบรวมจากเอกสาร บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้ศึกษาค้นคว้าจากสำนักงานวิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศูนย์มนุษยวิทยาสรินธร และหอสมุด

2. การเก็บรวบรวมจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ซึ่งเป็นการวิวัฒนาการเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ ใช้ในการจัดเก็บข้อมูลเพื่อได้สารสนเทศที่ต้องการ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงภาคสนาม ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

3.1 การเก็บรวบรวมจากการสังเกต ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลในการทำวิจัย จึงเกิดการสังเกตแบบมีส่วนร่วมคือ การเข้าฝึกหัดลิเก และในการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมคือ จดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร บันทึกภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว

3.2 การเก็บรวบรวมจากการสัมภาษณ์ โดยการใช้การบันทึกภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว การบันทึกเสียงและการจดบันทึกในข้อมูลของบทบาทนางลิเกของครูสุกญา รุ่งเรือง ทั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาแบ่งออกเป็น 7 ลักษณะ ได้แก่ กระบวนการรำ การร้องกลอนในบทบาทนางเอกกระบวนการรำ การร้องกลอนในบทบาทนางร้าย กระบวนการรำ การร้องกลอนในบทบาทนางตลก กระบวนการรำ การร้องกลอนในบทบาทนางเอกปลอมเป็นชาย การรำเกี่ยวเข้าพระเข้านาง การรำออกตัวและการรำอาวุธได้รับการถ่ายทอดโดยครูสุกญา รุ่งเรือง ซึ่งได้นำมาวิเคราะห์และรวบรวมผลการวิจัยไว้ดังนี้

4. การตรวจสอบข้อมูล ได้นำเอกสาร หนังสือ บทความ วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลสื่ออิเล็กทรอนิกส์และรวบรวมข้อมูลภาคสนามนำมาตรวจสอบความถูกต้อง และนำมาวิเคราะห์ตามความมุ่งหมายของการวิจัย เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลตามกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง บทบาทการแสดงลิเกของครูสุกญา รุ่งเรือง เป็นการศึกษาบทบาทการแสดงลิเกของตัวนางหรือนางลิเก ซึ่งได้สรุปผลการวิจัยไว้ดังนี้

1. ชีวิตประวัติความเป็นมาของครูสุกญา รุ่งเรือง

ครูสุกญา รุ่งเรืองเติบโตในครอบครัวลิเก ได้รับการถ่ายทอดการแสดงลิเกจากนายพินิจ รุ่งเรือง ครอบครัวมีคณะลิเกราชสำนักและนางระเบียบ มีสะอาดมีคณะลิเกธิดาไวยกุล เมื่ออายุ 9 ปีจึงได้เริ่มต้นการแสดงลิเกจากการเต้นระบำแขก และเป็นครูพักลักจำ เกือบเกี่ยวประสบการณ์นำมาฝึกฝนในการด้นกลองการรำและการแสดงหน้าเวที ต่อมาได้พัฒนาตนเองมาตามลำดับ

ในปีพ.ศ. 2519 ได้เริ่มฝึกหัดการร่าออกตัว เพื่อเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของผู้แสดง ซึ่งได้รับการถ่ายทอดกระบวนการทำรำจากนางระเบียบ มีสะอาดและยังคงหาประสบการณ์การแสดงนำมาพัฒนาตนเองอย่างไม่หยุดยั้ง เพื่อนำมาฝึกหัด ฝึกฝนการแสดงลิเกในบทบาทของตัวประกอบ นางตลก นางร้าย ผู้หญิงปลอมเป็นผู้ชาย นางเอกและในกระบวนการรำต่างๆ ของนางลิเก

ปีพ.ศ. 2528 ช่วงอายุ 18 ปี แสดงลิเกประจำคณะเทพบัญชา หอมหวานหนุ่มและร่วมแสดงลิเกโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 9 และช่อง 5 จนเป็นที่รู้จักและมีผู้ติดตามผลงานการแสดงลิเกมาจนถึงปัจจุบัน ต่อมาเมื่อครูสุกญา รุ่งเรืองและนายเทพบัญชา นาคศิริ ได้ร่วมแสดงลิเกในบทบาทของพระเอก นางเอกครั้งแรกในคณะลิเกเทพบัญชา หอมหวานหนุ่ม จึงทำให้เกิดสนิทสนมและสานสัมพันธ์แบบคนรัก

ปีพ.ศ. 2543 ครูสุกญา รุ่งเรืองและนายบัญชา นาคศิริ ได้แยกคณะกับครอบครัว และก่อตั้งคณะลิเกของตนเองชื่อคณะเทพบัญชา สุกญา รุ่งเรือง ซึ่งได้รับการตั้งชื่อคณะลิเกโดยสำนักงานข่าวไทยรัฐและยกย่องให้เป็นคณะลิเกโรงใหญ่ ทำให้เป็นที่รู้จักในวงการลิเกไทย

เมื่อทั้งสองได้แยกทางในการดำเนินชีวิตในปี พ.ศ. 2550 ทำให้ปรับเปลี่ยนชื่อคณะลิเกสุกญา รุ่งเรือง ทั้งได้สร้างสรรค์ผลงานให้กับผู้ที่ให้ความสนใจ กระทั่งในปี พ.ศ. 2555 ครูสุกญา รุ่งเรืองได้ปรับเปลี่ยนเป็นผู้ให้ความรู้ทางด้านลิเก ร่วมกำกับแสดงและประพันธ์บทลิเก ซึ่งในระยะเวลาฝึกหัดการแสดงลิเกจนกระทั่งประสบผลสำเร็จทางด้านการแสดงลิเก ครูสุกญา รุ่งเรืองได้เก็บประสบการณ์การแสดงลิเกและได้รับการถ่ายทอดการแสดงลิเกจากครู อาจารย์ด้านลิเกและนาฏศิลป์ไทย ได้แก่ครอบครัวหอมหวาน ครูระเบียบ มีสะอาด ครูเทียนชัย สายเพชร ครูสมคิด ลูกพระร่วง ครูดำรง ชื่นสมทรง ครูฉัตร ทัมทิมธรรมนาถ ครูสรวง นาคศิริ ครูระเบียบ มีสะอาด ครูสาวท นาคศิริ ครูมะละลุม นาฏวาทิกร ครูแจ่ม ชาวไร่ ครูบุญเลิศ นาคพินิจ และครูวิโรจน์ วีระพัฒนานนท์ และปัจจุบันได้ถ่ายทอดอัตลักษณ์การแสดงลิเกของตนให้กับบุตรสาวคือนางสาวศรัณญา นาคศิริ

2. บทบาทการแสดงนางลิเกของครูสุกญา รุ่งเรือง

จากการศึกษากระบวนการทำรำของครูสุกญา รุ่งเรือง ผู้วิจัยได้วิเคราะห์แบ่งเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ การด้นกลอน กระบวนท่ารำ การใช้สีหน้าและอารมณ์ เป็นต้น

การด้นกลอนเป็นลักษณะบทกลอนลิเกมีความเป็นเอกลักษณ์ ใช้คำที่สามารถยืดหยุ่นคำตามความเหมาะสมและมีสัมผัสที่สองด้วยเสียงเดียวกัน โดยใช้ทำนองเพลงราชนิเกลิงและขับร้องแบบเพลงไทยในบทกลอนบรรยายให้ผู้ชมเกิดจินตนาจากการพรรณนาให้เข้าถึงบทบาทตัวละคร ทั้งนี้ในการด้นกลอนในเนื้อเรื่อง ครูสุกญา รุ่งเรืองเป็นผู้ประพันธ์บทกลอนด้วยตนเอง สามารถนำบทกลอนไปปรับใช้ในการแสดงเรื่องต่างๆ ที่มีการดำเนินเรื่องคล้ายคลึงกัน การด้นกลอนใช้ทักษะการจดจำบทกลอนและสามารถด้นกลอนสดได้โดยมีปฏิภาณไหวพริบใช้ในการแก้ไขปัญหาในระหว่างแสดง ซึ่งการขับร้องและการเจรจาของครูสุกญา รุ่งเรืองมีลักษณะในการเปล่งเสียงขับร้องที่ก้องกังวานด้วยถ้อยคำที่ชัดเจนและดั่งเต็มเสียง ใช้ลูกเอื้อนและการทอดเสียงให้ผู้ชมคล้อยตาม โดยใช้เสียงสูงที่สูงกว่าปกติ แต่เมื่อลงวรรคสุดท้ายของบทกลอนจะใช้เสียงต่ำเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของการสิ้นสุดของบทกลอน ทั้งนี้การด้นกลอนสามารถบอกถึงอัตลักษณ์ของผู้แสดงและโน้มน้าวให้ผู้ชมติดตามและเป็นที่เลื่องลือของวงการลิเกไทย

กระบวนท่ารำของครูสุกญา รุ่งเรืองจะใช้กระบวนท่ารำของละครที่เป็นการสื่อความหมายของการขับร้องโดยใช้ภาษาท่าทางนาฏศิลป์ไทยและท่าทางเลียนแบบธรรมชาตินำมาสร้างสรรค์เป็นกระบวนท่ารำในการรำจะใช้อวัยวะของร่างกายในส่วนต่างๆ สัมพันธ์กัน ได้แก่ ศีรษะ มือ เท้า ลำตัว ซึ่งศีรษะจะใช้นิยทศหรือสลับเปลี่ยนเอียง มือใช้ในการแสดงออกท่าทางต่างๆ เท้าใช้ในการเหลื่อมเท้าหรือก้าวเท้าและลำตัวจะใช้ในการโยตัวหรือการกอดเอว ซึ่งได้นำมาผสมผสานเข้าด้วยกันทำให้เกิดเป็นกระบวนท่ารำ ในการดำเนินเรื่องจะใช้นิยทศตามคำร้องเพื่อสื่อความหมายของบทกลอน เรียกว่า การรำตีบท ทั้งนี้ในการรำประกอบ การขับร้องสามารถปรับเปลี่ยนท่ารำได้ตามพื้นฐานนาฏศิลป์ไทยของแต่ละบุคคล แต่ยังคงความหมายของคำร้องไว้ ซึ่งในการแสดงลิเกของครูสุกญา รุ่งเรืองจะให้ความสำคัญการขับร้องและการรำควบคู่กัน

การใช้สีหน้าและอารมณ์ในการแสดงลิเกจะต้องมีอารมณ์และความรู้สึกร่วมกับการแสดงเพื่อสื่อผ่านทางสีหน้า สายตา รอยยิ้ม ทำให้ผู้ชมเข้าถึงบุคลิก อารมณ์ของตัวละคร ซึ่งในการใช้สีหน้าและอารมณ์เป็นส่วนประกอบสำคัญของการแสดงลิเก ทั้งนี้ได้แบ่งบทบาทการแสดงลิเกของครูสุกญา รุ่งเรืองออกเป็น 7 รูปแบบ ดังนี้

ภาพที่ 2 บทบาทการแสดงลิเกของครูสุกฤษา รุ่งเรือง

ที่มา: วรรณวิภา วงวาน

2.1 บทบาทนางเอก : ในการด้นกลอนจะมีการใช้เสียงเต็มเสียง ซึ่งมีกลวิธีการขับร้อง การแบ่งจังหวะ การเอื้อนและการทอดเสียง โดยขับร้องด้วยพยัญชนะ คำควบกล้ำที่ชัดเจน มีการใช้สูง ต่ำ สั้น ยาว เบาทตามลักษณะการเอื้อนอีกทั้งในกระบวนการรำจะมีความประณีตของกระบวนการท่า กระบะจังหวะเล็กน้อย เป็นตัวละครที่มีกิริยา วาจาสำรวม ซึ่งผู้แสดงต้องสามารถจัดระเบียบร่างกายได้ดี ใช้การแสดงออกทางสีหน้าและสายตาถึงความมุ่งมั่น สื่ออารมณ์ ความรู้สึกของตัวละครออกมาได้อย่างชัดเจนทั้งเสียงร้อง ท่ารำ สีหน้าและบุคลิก ซึ่งผู้แสดงจะต้องหมั่นทบทวน เรียนรู้พฤติกรรม บุคลิก อุปนิสัยของตัวละครเพื่อนำเสนอให้ผู้ชมเกิดอรรถรสในการรับชม

2.2 บทบาทนางร้าย : จากการนำการแสดงลิเกบทบาทนางร้ายมาวิเคราะห์พบว่าในการขับร้องลิเกจะเริ่มต้นการฝึกร้องจากเพลงไทยในอัตราสองชั้น ซึ่งจะฝึกการหายใจ การออกเสียง และได้เริ่มต้นการฝึกร้องกลอนสี่หรือกลอนลาคือคำกลอนที่ลงท้ายด้วยสระอี สระอาและฝึกหัด ฝึกฝน เก็บเกี่ยวประสบการณ์กระทั่งนำมาพัฒนาตนเองในการประพันธ์บทกลอน การด้นกลอนต้องเรียนรู้สิ่งรอบตัว คำศัพท์ต่างๆ เพื่อนำมาประพันธ์ให้มีความสอดคล้องกันในบทกลอน เสียงในการเปล่งออกมาจะมีเสียงที่ขึ้นจมูกหรือเรียกว่าเสียงนาสิก และในบทบาทนางร้ายจะใช้เสียงที่มีความแหลมดังกว่าปกติ ใช้เสียงที่ทอดอ่อนหรือเสียงดังไวยวาย เป็นตัวละครที่ช่วยในการดำเนินเรื่องของตัวเอก โดยมีลักษณะอารมณ์ขึ้น-ลงปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ได้อย่างรวดเร็ว มีกระบวนการรำ เทคนิค ลีลา ปฏิภาณไหวพริบ กิริยาและวาจาไม่สำรวม การรำกระฉับกระเฉง กระบะจังหวะในการรำชัดเจน ใช้ร่างกายในส่วนต่างๆ ได้อย่างคล่องแคล่ว เช่น การโย้ตัว กดเอว กดไหล่ และยังใช้สีหน้า สายตาในการสื่ออารมณ์ถึงบุคลิกและอุปนิสัย ความคิดของตัวละครเป็นตัวละครที่ปรับเปลี่ยนอารมณ์ได้รวดเร็วซึ่งเป็นจุดเด่นของตัวละครนางร้ายที่มีความแตกต่างจากตัวละครตัวอื่นๆ

2.3 การแสดงลิเกในบทบาทนางตลก

บทบาทนางตลกของครูสุกฤษา รุ่งเรืองพบว่านางตลกเป็นตัวละครที่สร้างความตลกขบขัน สร้างความผ่อนคลายให้กับผู้ชม เป็นตัวละครที่ไม่เน้นการด้นกลอนและการรำแต่จะเน้นการเจรจา

การด้นกลอนจะใช้คำที่สร้างความขบขัน สนุกสนานมีเนื้อหาที่เข้าใจง่าย จะใช้น้ำเสียงปกติไม่ดัดเสียงและมักใช้ท่าทางพฤติกรรมของมนุษย์หรือภาษาท่าทางนาฏศิลป์ไทยร่วมในการด้นกลอน บทบาทตัวละครเป็นตัวละครที่มีความสำคัญจะต้องใช้ปฏิภาณไหวพริบตามเนื้อเรื่อง มีมุขตลกสอดแทรกอยู่เสมอทั้งในการร้อง การรำ และเจรจา ซึ่งครูสุภณา รุ่งเรืองได้เรียนรู้บทบาททางตลกจากการจดจำจากครู อาจารย์ การศึกษาข้อมูลจากหนังสือและทางโทรทัศน์นำมาต่อยอดทางด้านการแสดงในบทบาททางตลก

2.4 การแสดงลิเกในบทบาทนางผู้หญิงปลอมเป็นผู้ชาย

ในบทบาทนี้จะต้องมีการขับร้องด้วยเสียงที่มีพลังและหนักแน่น มีความตระหนักรู้ว่าตนเองเป็นผู้ชาย เสียงในการเปล่งเสียงร้องจะต้องมีการทำงานระหว่างกล้ามเนื้อและลมหายใจที่ออกมาจากปอด ซึ่งจะทำให้เสียงมีความก้องกังวาน มีการใช้เสียงหลบและการเอื้อน และในการเจรจาจะมีการดัดเสียงทั้งนี้เสียงในการขับร้องจะบ่งบอกถึงความกังวลใจตามความรู้สึกของตัวละครซึ่งมีการแสดงออกทางสีหน้า สายตาพร้อมด้วยและใช้กระบวนท่ารำตัวพระ เนื่องจากการปลอมตัวเป็นผู้ชายจึงต้องมีบุคลิก พฤติกรรม และกระบวนท่ารำเป็นผู้ชายเพื่อให้การแสดงมีความเหมือนจริง และทำให้ผู้ชมเกิดจินตนาการในการเข้าถึงตัวละคร ซึ่งเป็นตัวละครนางเอกที่ปลอมตัวเป็นผู้ชายเพื่อเข้าไปช่วยบุคคลที่มีความสำคัญ

2.5 การแสดงลิเกในบทบาทการเกี่ยวเข้าพระ-นาง

จากการวิเคราะห์บทบาทการเกี่ยวเข้าพระ-นางของครูสุภณา รุ่งเรืองจะใช้เพลงทุ่งแสงทอง ที่ได้รับการประพันธ์คำร้องโดยครูมะสะลุม นาฏวรติลภ มอบให้เป็นเพลงของครูสุภณา รุ่งเรืองและนายเทพ บัญชา นาคศิริ ในบทกลอนเป็นคำร้องที่หยอกล้อระหว่างผู้ชาย-ผู้หญิง ผู้ด้นกลอนจะใช้เสียงออตออัน มีการใช้ลูกเอื้อนและการทอดเสียง เพื่อให้มีเสียงที่หวานและโน้มน้าวผู้ชมให้เกิดความสนใจ เสียงที่ขับร้องจะกระชับโพร่งงูหรือเรียกว่าการขึ้นนาสิก โดยผู้ขับร้องจะต้องรู้จังหวะการหายใจ และการส่งต่อของท่อน เพลงให้กับผู้ที่ขับร้องร่วม กระบวนท่ารำที่ใช้เป็นกระบวนท่ารำแบบโจน ละคร เช่น ท่าอาย เซยคาง และโลม เป็นต้น มีการใช้สีหน้า สายตาที่สื่อถึงความสุขและสร้างจินตนาการ อารมณ์ ความรู้สึกถึงคนรักให้กับผู้ชม

2.6 การแสดงลิเกในบทบาทการรำออกตัว: จากการศึกษาการรำออกตัวพบว่าการรำออกตัวของครูสุภณา รุ่งเรือง ได้รับการถ่ายทอดกระบวนท่ารำจากนางระเบียบ มีสะอาด ใช้ทำนองเพลงเชิด โดยมีกระบวนท่ารำออกตัวที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะของครูสุภณา รุ่งเรืองและเป็นกระบวนท่ารำในการแนะนำตัว สร้างความจดจำให้กับผู้ชมและเป็นโอ้วดฝีมือ ซึ่งเริ่มกระบวนท่ารำจากการเดิน การใช้สายตาและค่านับเพื่อสื่อถึงการทักทายระหว่างผู้แสดงและผู้ชม จากนั้นใช้กระบวนท่ารำการเดินแบบละครในการรำขึ้นเตียง ทั้งนี้ในการกรอออกตัวจะมีกระบวนท่ารำที่น้อยเพื่อกระชับเวลาในการแสดง

2.7 การรำอาวุธ คือ การรำดาบและรำทวน ในบทบาทการรำสรุปได้ว่า เป็นลักษณะการรำประเภทของการรำคู่ ผู้แสดงจะแสดงได้ทั้งผู้ชายและผู้หญิงตามโอกาสในการแสดง ใช้ทำนองเพลงเดิน ทั้งยังได้แบ่งการแสดงออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ช่วงที่ 1 คือการไหว้ครู เริ่มต้นจากทำนอง ทำไหว้และท่าเหินบ ดาบไว้ข้างลำตัว เป็นการรำอวดฝีมือก่อนการต่อสู้ ช่วงที่ 2 คือการมองเชิงผู้ต่อสู้ จะใช้กระบวนท่ารำที่

แข็งแรง กระฉับกระเฉง ใช้สีหน้าและบุคลิกน่าเกรงขาม เพื่อให้คู่ต่อสู้หวั่นเกรงและในช่วงที่ 3 คือการต่อสู้เพื่อชัยชนะ เป็นการรำในช่วงที่ 3 ทั้งมีการฝึกซ้อมจังหวะในการต่อสู้ โดยจะมีการนับจังหวะให้ชัดเจนเพื่อไม่เกิดอุบัติเหตุ ทั้งนี้ในการที่จะใช้ข้อมือในการกำหนดทิศทางของดาบคือการตีหางยข้อมือและตีพลิกข้อมือ ซึ่งจะมีการใช้กระบวนท่ารำท่าควงดาบในการเคลื่อนไหวร่างกาย อีกทั้งในการรำดาบเป็นศิลปะการต่อสู้ที่จะต้องมีการฝึกฝนความคล่องแคล่วว่องไวและกล้าตัดสินใจ ซึ่งผู้แสดงจะมีบุคลิกที่สูง่า โดยมีกระบวนท่ารำของการนั่ง การยืน การเดิน ทั้งใช้ทำนองดนตรีในการกระตุ้นเพื่อให้เกิดความฮึกเหิมและกระชับเวลาทำให้การดำเนินเรื่องรวดเร็ว

บทบาทการรำทวนได้วิเคราะห์ด้านกระบวนการเล่นการรำทวน ซึ่งทวนเป็นอาวุธที่ดัดแปลงมาจากหอก การใช้ทวนใช้ได้มือเดียวและสองมือ นำมาใช้ในการต่อสู้ การรำทวนของลิเกได้ต้นแบบมาจากละคร มีการคิดประดิษฐ์กระบวนท่ารำจากครุฑนาฏศิลป์และได้สืบทอดกันต่อมากระทั่งเข้ามาในการแสดงลิเก กระบวนท่ารำที่ใช้เป็นการเลียนแบบท่าทางการต่อสู้และผสมผสานกระบวนการเล่นรำร่วมด้วย ผู้แสดงแสดงได้ทั้งผู้ชายและผู้หญิงตามโอกาสของการแสดงในแต่ละเนื้อเรื่อง ซึ่งผู้แสดงต้องมีความคล่องแคล่ว กระฉับกระเฉง มีไหวพริบและการจดจำกระบวนท่ารำ เพื่อไม่ให้เกิดอุบัติเหตุในระหว่างแสดง ทั้งนี้ผู้แสดงจะแสดงความรู้สึกของตัวละครจากสีหน้าและสายตาเพื่อให้เห็นถึงความฮึกเหิมของตัวละคร ทั้งนี้ได้รับการถ่ายทอดการรำทวนจากครู อาจารย์ การสั่งสมประสบการณ์และได้สร้างสรรค์ขึ้นเป็นการรำทวนในลักษณะของตนเอง ในกระบวนการเล่นออกเป็น 4 ไม้ ใน 1 ไม้จะมีการปฏิบัติท่ารำซ้ำ 2 รอบ

อภิปรายผล

จากการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยพบว่าครูสุกฤษ รุ่งเรืองเป็นศิลปินทางด้านลิเกที่สร้างสรรค์ผลงานการแสดงจนได้รับรางวัลอันทรงเกียรติและเป็นที่ยอมรับในวงการนาฏศิลป์ไทย ซึ่งได้ฝึกหัดและฝึกฝนการแสดงลิเกตั้งแต่วัยเด็ก โดยเริ่มต้นจากการเต้นระบำแขก การรำออกตัว นางตลก นางร้าย นางเอก ผู้หญิงปลอมเป็นผู้ชาย การรำเพลงเกี่ยวและการรำอาวุธ ทั้งนี้บทบาทนางเอกเป็นบทบาทที่ได้รับความนิยมและเป็นที่ยอมรับของผู้ชมอย่างมาก บทบาทของตัวละครจะมีบุคลิก อุปนิสัย วาจาที่แตกต่างกันออกไป มีการขับร้อง การเอื้อน การทอดเสียง การผ่อนเสียง ม้วนเสียงม้วนคำ จังหวะ ทำนอง ถ้อยคำที่โน้มน้าวผู้ชมให้คล้อยตามโดยสื่อกออกมาผ่านทางสีหน้า สายตาที่สามารถแสดงออกถึงอารมณ์ ความรู้สึกของตัวละครได้ ซึ่งเสียงที่ใช้แต่ละตัวละครจะมีจุดเด่นของตัวละคร เช่น นางเอกใช้การทอดเสียงที่นุ่มนวล นางร้ายใช้เสียงแหลมขื่นมีการใช้เสียงหนักเสียงเบา นางตลกจะขับร้องที่ไม่เน้นการเอื้อน ใช้คำร้องที่ไม่ซับซ้อนและบทบาทผู้หญิงปลอมเป็นชายจะใช้เสียงที่หนักแน่น มีเทคนิคการใช้เสียงต่างๆ อีกทั้งในกระบวนการเล่นรำจะใช้ภาษาท่าทางนาฏศิลป์ไทยในการรำประกอบคำร้อง โดยมีจังหวะในการรำที่แตกต่างกัน กระบวนการเล่นกลอนและกระบวนท่ารำครูสุกฤษ รุ่งเรืองให้ความสำคัญเทียบเท่ากัน ซึ่งได้รับการถ่ายทอดบทบาทนางลิเกจากครูอาจารย์ด้านลิเกและนาฏศิลป์ไทยหลายท่าน จึงได้นำมาสร้างสรรค์พัฒนาการแสดงลิเกของตนเอง ทั้งนี้บทบาทการแสดงลิเกเป็นสิ่งที่มีความคุณค่าในวงการลิเกไทย มีลักษณะเฉพาะ มีเอกลักษณ์ของการด้นกลอน เสียงร้อง การรำ สะท้อนและให้ข้อคิดของสังคมจึงทำให้มีคุณค่าในตัวของมันเอง ซึ่งในกระบวนการเล่นกลอนและการรำของครูสุกฤษ รุ่งเรือง

ในบทบาทต่างๆ นั้น สามารถถ่ายทอดและเผยแพร่เพื่อเป็นองค์ความรู้และนำไปต่อยอดทางด้านการแสดงลิเกให้กับสังคมไทยสืบต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาบทบาทการแสดงลิเก ได้ศึกษาเก็บข้อมูลเฉพาะในบทบาทนางลิเกที่เป็นอัตลักษณ์ซึ่งมีหลากหลายบทบาท เช่น นางเอก นางร้าย นางตลก ผู้หญิงปลอมเป็นผู้ชาย การรำเพลงเกี่ยว รำออกตัว และรำอาวุธ โดยเป็นองค์ความรู้ในการแสดงลิเก ควรที่จะศึกษาเพื่อเกิดองค์ความรู้ให้กับผู้ที่ให้ความสนใจในการด้นกลอนและกระบวนการรำของการแสดงลิเก

รายการอ้างอิง

- นงนุช ไพโรพินุลยกิจ. (2541). *ลิเก*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คอมแพคท์ปริ้นท์.
- โรงละครแห่งชาติ. (2546). *ลิเกเกียรติยศแห่งสยาม พญางงพญานแห่งสุวรรณภูมิ*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โรงละครแห่งชาติ.
- สุจิต บัวพิมพ์. (2538). *มรดกไทย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์.(2541). *ลิเก*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คอมแพคท์ปริ้นท์.
- สุริยา สมุทคุปดี. (2541). *แต่งองค์ทรงเครื่อง ลิเก ในวัฒนธรรมประชาไทย*. นครราชสีมา : โรงพิมพ์สมบูรณ์การพิมพ์.
- สกุณา รุ่งเรือง. *ศิลปินลิเก*. (5 สิงหาคม 2563). สัมภาษณ์.
- อนุกุล โจนสมบูรณ์. (2559). *ลิเก การแสดงและการฝึกหัด*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.